

В. Л. Гуцько,

*дацэнт кафедры режысуры абрадаў і свят
Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта
культуры і мастацтваў*

ПАЭМА УЛАДЗІМІРА КАРАТКЕВІЧА «ГУЛЯНКА Ё ДЭКАРАЦЫЯХ»: СТРУКТУРНЫ АНАЛІЗ

Уладзімір Караткевіч напісаў у нататках 1976 года, што «цікава, мабыць, было б напісаць кнігу аб анатоміі здрады» [3, с. 285]. Таму нас заахвоціла звярнуцца да падрабязнага разгляду паэмы «Гулянка ё дэкарацыях», дзе раскрываецца азначаная тэма. Дададзім, што большасць твораў Уладзіміра Караткевіча, пакладзеная на драматургічную аснову, выкрывалі вобраз здрадніцтва. Прывядзем некаторыя з іх: раман «Хрыстос прыязмліўся ё Гародні», апавесць «Дзікае паляванне караля Стаха», апавяданне «Маленькая балерына» і інш.. Азначаныя крыніцы асвятляюць праблему здрадніцтва ё розныя гістарычна-культурныя эпохі, і таму стаўленне персанажаў да здрадніцтва вызначаецца па-рознаму. Таму з'явілася патрэба раскрыць феномен здрадніцтва ё кантэксте сучаснай культуры.

Асаблівую ўвагу падчас аналізу навуковых крыніц выклікаў, змешчаны ё зборніку матэрыялаў Міжнароднай канферэнцыі «Уладзімір Караткевіч і яго творчасць у еўрапейскім культурным кантэксте» (Мінск, 2000), артыкул А. Сцяпанавай [4], прысвечаны даследаванню тэкста рамана «Хрыстос прыязмліўся ё Гародні». Навукоўца сцвярджае, што ё азначаным творы прысутнічаюць рысы еўрапейскага постмадэрнізму – прынып калажу і інтэрпрэтацыі імён [4, с. 62].

Выбар малой паэмы «Гулянка ё дэкарацыях» У. Караткевіча для даследавання быў невыпадковым. Усеагульная абыякавасць і ганарлівасць, якія пануюць на пляцоўцы, дзе здымаецца гістарычны фільм, застаюцца актуальнымі для нашага часу рацыяналізму і дакладнага разліку. Зварот да гістарычных паралеляў у паэме падштурхнуў да думкі аб неабходнасці параўнання тэкстаў рамана «Хрыстос прыязмліўся ё Гародні» і малой паэмы «Гулянка ё дэкарацыях». Асноўнай мэтай была інтэрпрэтацыя лірычнага твора. Падчас разгляду тэксту рамана стала відавочна, што вобразы паэмы ўдакладняюцца апісаннем, прыведзеным у тэксце рамана. Такім чынам, параўнанне лірычнага твора і праяічнага рамана дапамагло найбольш дакладна і змястоўна інтэрпрэтаваць падзеі паэмы.

Ідэя паэмы «Гулянка ё дэкарацыях» выкрывае здрадніцтва

набліжаных да Хрыста людзей. Адбываецца паўтор феномена, які разглядаўся ў шэрагу твораў, дзе Караткевіч быў аўтарам ці сцэнарыстам. Па-першае, у рамане «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» апосталы за грошы, дадзеныя езуітам Басяцкім, сыходзяць з Гародні, ахопленай пажарамі і братазабойствам. Па-другое, здымкі фільма «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні, або Жыццё і ўзнясенне Юрася Братчыка» прайшлі безвынікова, фільм быў пакладзены на паліцу. Тым самым падкрэслівалася здрада ідэалам. Па-трэцяе, малая паэма «Гулянка ў дэкарацыях» прысвечана толькі ганебным учынкам апосталаў.

Жанр рамана «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» можна вызначыць як інтэрпрэтацыю гістарычнай хронікі. У рамане пераасэнсоўваецца евангельскі сюжэт з пункту гледжання каштоўнасцей беларускай культуры і жыцця горада XVI стагоддзя. У рамане прысутнічае памфлетная плынь, якая выкрывае хрысціянскіх служкаў у эпоху сцвярджэння гуманістычных ідэалаў у Еўропе, падчас узмацнення руху за станаўленне нацыянальнай самасвядомасці. Іронія над евангельскай гісторыяй перарастае ў гімн гуманістычнаму ідэалу, які суправаджаецца здрадніцтвам большасці апосталаў і абаронаю ідэй Хрыста простым народам, апосталамі Іудай і Фамой, «ганебнымі», паводле евангельскага тэксту, але вернымі цяжкім шляхам Хрыста.

Тэкст малой паэмы «Гулянка ў дэкарацыях» звязвае падзеі твора «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні» з жыццём нашых сучаснікаў. Магчыма, аўтар пры напісанні твора меў на ўвазе час, калі адбываліся здымкі кінастужкі «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні, або Жыццё і ўзнясенне Юрася Братчыка». Калі разглядаць тэкст малой паэмы «Гулянка ў дэкарацыях», то жанр яе набліжаецца да іранічнага памфлета, дзе сустракаюцца кпіны з ганарлівасці здымачнай групы («Мог бы спрачацца з Сам-со-манам!» [1, с. 106], «Слава касцюмерам, / Грымёрам, акторам, / А найбольшая таму, хто даў у крэдыт!» [1, с. 107]). Тэкст і вобразы рамана даюць ключ да інтэрпрэтацыі тэксту малой паэмы «Гулянка ў дэкарацыях». З дапамогай структурнага аналізу тэксту можна інтэрпрэтыраваць вобразы гэтага лірычнага твора.

Першыя радкі паэмы «Гулянка ў дэкарацыях» адсылаюць свядомасць чытачоў да вобразу мора: «Гародня над морам» [1, с. 106]. Разнастайныя асацыяцыі выклікаюць уражанне, што вялікі натоўп людзей пачынае здымкі фільма. Ідзе рваны палілог, у тэксце пануюць сарказм і сатыра.

Вобраз мора ў рамане дадае яркасці і дакладнасці фразе паэмы.

«У моры агню валіла да Замкавай гары гурма. Шчацінілася нажамі, косамі, пожагамі, старымі фузіямі, друкамі. Скакала над галовамі мора агню» [2, с. 144].

Наступная сцэна паэмы – гулянка – працягвае суправаджаць здымкі фільма. Тэкст аб'ядноўвае сучасны свет з падзеямі гістарычнага рамана. Словы сучасных людзей мяжуюць з іранічным зваротам да гістарычных персанажаў: «Віно галоўнае, / Шашлыкi, / Сiні дым... / П'ем сваё, кроўнае, / На працы гарым. / Бач, апостал Павал цягне віно...» [1, с. 106]. Прызайчыны тэкст рамана падрабязна тлумачыць абставіны, у якіх адбываецца гулянка апосталаў: «Запалалі свечкі. Асвяціўся вялікі, на ўсю падлогу, кілім і на сярэдзіне яго – смажаны баран... Усе з рогатам сядалі за сталы, на хвіліну здзіўляліся, што Пан Бог адзін... Хутка віно палілося ракой, – усе гаварылі кожны сваё, не слухаючы іншых, цалаваліся, рагаталі» [2, с. 221–222].

Здрадніцтва Хрысту як увасабленню ідэала чалавечай годнасці перш за ўсё адлюстроўваецца ў выбары апосталамі ўтрыманскага жыцця – добрай ежы, блазоты, уцех, адмовы ад цяжкіх абавязкаў. Прывядзем урывак з рамана, які дакладна выказвае меркаванне Фамы ў размове з Хрыстом пра апосталаў: «Імя толькі ганьбяць. Пальцам аб палец на ўмацаваннях не стукнулі. Зброяю валодаць не вучацца. Адно п'юць, да за бабамі... ды кепікі з тых, хто працуе, строяць. Збіць іх на горкі яблык да сказаць, каб вымяталіся з города, калі хочуць» [2, с. 478]. У тэксце паэмы Уладзімір Караткевіч дадае ў вобраз гулянкі язычніцкі карагод і пакланенне Д'яблу. У абодвух тэкстах – рамана і паэмы – прысутнічае, як доказ здрадніцтва, тупат падкоў, пеўня крык і цішыня.

Тупат падкоў звязаны з ахвярапрынашэннем, якое праводзілі язычнікі ў рамана падчас Чорнай імшы: «Гэта было падобна на прыглушаныя, слізготныя крокі дзесяткаў маленькіх ног, сярод якіх часам выдзяляліся цяжкія, нібы ішла вялікая жывёла» [2, с. 317–318]. У тэксце паэмы больш дакладна гучыць пошчак капытоў: «Проста ў д'ябла капыта / Рэквізітарам п'яным рупна падбітае...» [1, с. 108].

Наступны вобраз здрадніцтва, які сустракаецца ў тэксце рамана і паўтараецца ў паэме, – гэта «пеўня крык». Ён адразу адсылае нас да евангельскага тэксту аб трохразовай адмове Пятра ад Хрыста, сцвярджаючы яго здрадніцтва. Уладзімір Караткевіч наўмысна падкрэслівае крык пеўня як цытаванне евангельскага тэксту.

І трэці вобраз здрадніцтва – вобраз цішыні – расшыфроўваецца

дакладна ў тэксце рамана і некалькі разоў паўтараецца ў малой паэме, як спустошанне і марнасць усіх намаганняў, якія прыкладаліся на працягу падзей рамана і малой паэмы. «Некаторы час яшчэ даносіўся мядзведжы, яловы голас. Пасля засталіся толькі цішыня і зарыва» [2, с. 497].

У паэме мы зноў сустракаемся з акцэнтам на цішыні. «Пеўня крык. / Цішыня. / Разлілося святло. / Цішыня» [1, с. 109]. Паэт не асуджае сваіх персанажаў, ён прапануе чытачу самому адчуць недарэчнасць становішча.

На заканчэнне структурнага аналізу паэмы Уладзіміра Караткевіча звернемся да вызначэння праблемы здрадніцтва нямецкім філосафам Э. Фромам, які раскрывае здрадніцтва як грэх і адну з прычын з'яўлення ў чалавека пачуцця правіны. Менавіта пачуццё правіны ўтрымлівае яго ў стане абмежавання, несвабоды, што дапамагаюць, з аднаго боку, не адчуваць сябе пакінутым, з другога ж боку, быць залежным ад абставін, Царквы, грамадства. Калі «чалавек свабодны, то ён пачынае быць адкрытым для граху, значыць, і для здраніцтва» [5, с. 103]. Сучаснае бачанне праблемы здраніцтва можна атаясаміць з праяўленнем свабоды чалавека. І тым падкрэсліваецца сутнасць яго прыроды, якая заўсёды кідае выклік абставінам лёсу, культуры і Сусвету.

1. Гулянка ў дэкарацыях (малая паэма) // У. Караткевіч. Быў. Ёсць. Буду : Кніга паэзіі / У. Караткевіч / прадм. Р. Барадуліна. – Мінск : Маст. літ., 1997. – С. 106–109.

2. *Караткевіч, У. С.* Хрыстос прыязмліўся ў Гародні : Евангелле ад Іуды : раман / У. Караткевіч. – Мінск : Маст. літ., 2007. – 589 с.

3. *Русецкі, А. У.* Уладзімір Караткевіч : праз гісторыю ў сучаснасць : нататкі літ. творчасці / А. У. Русецкі. – Мінск : Маст. літ., 1991. – 287 с.

4. *Сцяпанав, А.* Рысы еўрапейскага постмадэрнізму ў творах Уладзіміра Караткевіча (на матэрыяле рамана «Хрыстос прыязмліўся ў Гародні») / А. Сцяпанав // Уладзімір Караткевіч і яго творчасць у еўрапейскім культурным кантэксце : матэрыялы Міжнар. навук. канф., Орша 24–25 лістап. 1995 г. – Мінск, 2000. – С. 58–62.

5. *Фромм, Э.* Бегство от свободы; Человек для себя / Э. Фромм. – Минск : Попурри, 1998. – 672 с.